

УДК 159.923.2

Острова В.Д.,*к.психол.н., ст. науковий співробітник Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, ovd18@ukr.net***Горленко В.М.,***науковий співробітник Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, vaka_orchid@ukr.net*

Україна, м. Київ

ІДЕНТИЧНІСТЬ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІВ: ТЕМПОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянута проблема ідентичності педагогів, які здійснюють свою професійну діяльність в умовах соціально-економічних змін. Конкретизовано поняття «темпоральні аспекти ідентичності». Представлено результати пілотажного дослідження актуальної і перспективної ідентичності педагогів (N=40). Окреслено перспективи подальших наукових пошуків – визначення наявності/відсутності синдрому «професійного вигорання» у педагогів як чинника розвитку готовності їх до соціальних змін.

Ключові слова: ідентичність, професійна ідентичність, педагоги, актуальна ідентичність, перспективна ідентичність.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується непростю соціальною і економічною ситуацією, що обумовлені процесами демократизації і децентралізації, загостренням соціальних проблем, науково-технічним прогресом, широким впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій і, як наслідок, зміною цінностей і пріоритетів. На думку М.С. Швед, освіта виступає основою розвитку різних сторін життєдіяльності суспільства і держави: «Від якості освіти залежить, з якими знаннями, світоглядом і громадянськими принципами увійде до нового інформаційного суспільства молоде покоління» [1]. Основною дійовою особою в освітньому процесі є педагог. Саме він здійснює вплив на підростаюче покоління і, таким чином, формує майбутнє суспільства. Сучасним суспільством висуваються високі вимоги до особистості і професійної діяльності педагога. Зазначимо, що успішне функціонування в професії обумовлюється у тому числі і професійною ідентичністю педагога. Разом з тим професійне вигорання порушує процес професіоналізації і впливає на професійну ідентифікацію як один з показників та чинників професіоналізму. Тому питання виявлення, попередження та корекції професійного вигорання є досить актуальними у сучасній психологічній практиці.

Огляд наукових досліджень останніх п'яти років показує, що питання професійної ідентичності загалом і, зокрема, професійної ідентичності педагогів, не втрачає своєї актуальності як для вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Теоретичне дослідження професійної ідентичності особистості здійснено В.М. Одінцово: авторка розглядає професійну ідентичність як усвідомлення себе, як вибір і реалізацію способу взаємодії з навколишнім світом, набуття сенсу самоповаги через виконання професійної діяльності, як можливість здійснювати особистісне самовизначення, інтегруватися в професійне співтовариство й формувати уявлення про себе як про фахівця [2].

Ряд робіт присвячено формуванню професійної ідентичності майбутніх фахівців педагогічних професій: Т.О. Шахрай розглянуто історико-педагогічний аспект

становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів, І.М. Мельник з'ясовано структуру та особливості професійної ідентичності майбутнього учителя початкової школи, І.І. Наумовою досліджено педагогічні умови становлення професійної ідентичності майбутніх учителів, О.Я. Романишиною визначено теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій [3-6].

Особливості професійної ідентичності у різних професійних групах відображено у дослідженнях Т.Д. Морозовської (викладачі мистецьких дисциплін) та Н.Н. Хомутиннікової (вихователі дошкільного навчального закладу) [7].

Susan Beltman, Christine Glass, Judith Dinham, Beryl Chalk та Bich Nguyen за допомогою проєктивних методик досліджено професійну ідентичність вчителів Австралії [8]. Професійна ідентичність вчителів Румунії у 21 сторіччі досліджувалася Mihaela Voinea, Toader Palasan [9].

Метою статті є вивчення темпоральних аспектів ідентичності сучасних педагогів.

Виклад основного матеріалу. «Необхідно конкретизувати, що саме мається на увазі при застосуванні терміну «темпоральні аспекти ідентичності». Уявлення і усвідомлення особистістю себе в часі, тобто почуття унікальності та безперервності власного «Я» (що відповідає класичному визначенню ідентичності за Е. Еріксоном) [10], необхідно розглядати не лише в термінах «теперішнього» (актуальна ідентичність), а й у термінах інших часових модальностей – «минулого» (ретроспективна ідентичність) і «майбутнього» (проспективна ідентичність). Ретроспективна, актуальна і проспективна ідентичності можуть бути визначені як якісно різні темпоральні аспекти ідентичності особистості.

Будь яка конкретна ідентичність особистості, що виявлена дослідником у результаті емпіричного дослідження, може бути віднесена до одного з названих локусів, ідентичність особистості не може не мати темпоральних аспектів.

Проспективна ідентичність – це динамічне, цілісне

когнітивно-афективне утворення, що є компонентом “Я-концепції” особистості та представлено системою уявно-вірогіднісних смислових конструктів суб’єкта, які віднесені ним у власне майбутнє і є сукупністю рис, особистісних якостей, соціальних ролей, соціальних статусів. Проспективна ідентичність – соціокультурно обумовлений, динамічний компонент Я-концепції особистості, який забезпечує суб’єкту орієнтацію у соціальному оточенні, знаходження там власного місця і формування перспектив для подальшого саморозвитку» [11, с.48-48].

Проведене пілотажне дослідження ідентичності педагогів крім основної мети – визначення темпоральних аспектів ідентичності сучасного педагога, мало додаткову: наскільки застосована методика дослідження і одержані результати будуть інформативними щодо наявності/відсутності синдрому «професійного вигорання».

Завдання дослідження, висвітлені у статті:

– складення колективних матриць актуальної та проспективної ідентичності педагогів, виявлення провідних ідентичностей, які домінують в колективних ідентифікаційних матрицях;

– здійснення аналізу якісного складу ідентифікаційних категорій у колективних матрицях актуальної та проспективної ідентичностей (особливий акцент на категорії, пов’язані з професійною діяльністю), виявлення ознак професійного вигорання педагогів;

– визначення подальших перспектив дослідження.

Вибірка: у дослідженні взяли участь 40 осіб. Респонденти є педагогічними працівниками закладів дошкільної освіти та закладів загальної середньої освіти Рівненської області. Всі 40 осіб жіночої статі. За віком їх розподіл становив: від 20 до 25 років – 2,5 %, від 25 до 30 років – 25 %, від 35 до 50 років – 60 %, від 50 до 60 років – 10 % та після 60 років – 2,5 %. За професійними критеріями розподіл респондентів є таким:

за посадою: асистент вчителя – 17,5 %, вчитель індивідуального навчання – 10 %, вчитель початкових класів – 25 %, директор – 2,5 %, вихователь – 45%;

за стажем роботи: до 5 років – 5 %, від 5 до 10 років – 20 %, від 10 до 15 років – 22,5 %, від 15 до 20 років – 25 %, від 20 до 25 років – 15 % та більше 25 років – 12,5 %.

У якості найбільш адекватного **метода дослідження** був обраний тест “Тест двадцяти висловлювань” М. Куна і Т. Мак-Партленда [12]. Емпіричне дослідження проводилося за наступною процедурою: завдання виконувалося анонімно, респонденти вказували тільки вік, стать та посаду. За кожним респондентом закріплювався особистий номер, що дозволить зіставляти і аналізувати результати різних методик. Тест пропонувався респондентам двічі, при цьому вносилися зміни в інструкцію та час виконання тесту (час не обмежувався).

Модифікований варіант тесту 1: інструкція та процедура тестування відповідали класичним, зміни були внесені тільки у частину інструкції, що стосується кількості самовизначень – необхідно було надати 10 визначень на запитання «Хто я?» у теперішньому часі, зараз. Респондентам пропонувалося відповідати найрізноманітніше, використовувати різні ознаки. Ідентифікаційні категорії респондентів, що були отримані при виконанні модифікованого варіанту № 1 “Тесту двадцяти висловлювань” М. Куна і Т. Мак-Партленда надалі ми

будемо називати “**актуальною ідентичністю**”.

Модифікований варіант тесту №2: інструкція була істотно змінена: “Уявіть, що вже пройшло 5 років. Хто Ви?”. Респондентам пропонується дати також 10 самовизначень, при цьому обов’язковим доповненням до запитання було прохання представити себе реалістично. Ідентифікаційні категорії респондентів, що були отримані при виконанні модифікованого варіанту тесту №2, надалі ми будемо називати “**проспективною ідентичністю**”.

Одержані вільні самохарактеристики педагогів (актуальна ідентичність: загальна кількість – 104 визначення) за допомогою контент-аналізу були розподілені за окремими категоріями.

Кількість самовизначень була підрахована окремо за кожною категорією, після чого було здійснено розрахунок відсоткового розподілу категорій відносно загальної кількості. За результатами вказаних підрахунків складено колективну матрицю актуальної ідентичності (див. табл. 1).

Таблиця 1

Колективна матриця актуальної ідентичності (N=104)

№	Ідентифікаційні категорії	%
1	Особистісні якості	22,1
2	Професія	20,2
3	Сім’я	13,5
4	Характеристики і ролі у спілкуванні	11,5
5	Захоплення	8,7
6	Побут	8,7
7	Екзистенціальні визначення	5,8
8	Громадянська позиція	4,8
9	Ставлення до життя	2,9
10	Матеріальний статус	1,9
	Всього	100

У колективній матриці нами було виокремлено 10 категорій.

Перше місце займає категорія “Особистісні якості” (22,1%), тобто ті визначення, які складають “особистісну ідентичність” на відміну від “соціальної”.

Не заперечуючи тези, що будь-яка ідентичність, незалежно від змісту, за походженням є соціальною, у цьому дослідженні вважаємо за потрібне виокремити категорії ідентичностей, які відносяться до соціальних та особистісних окремо.

У категорії “Особистісні якості” для визначень респондентами застосовувалися як іменники, так і прикметники. Ці визначення (“мрійниця”, “чемна”, “врівноважена”, «молода і красива», «відповідальна», «добра людина») відображають індивідуальність кожного респондента, його відчуття власної неповторності, унікальності, власного окремого існування шляхом прояву особистісних якостей у різноманітних видах діяльності та спілкування.

Друге місце колективної матриці обіймає категорія «Професія» (20,2%).

У цій категорії найбільша кількість самовизначень (19 з 85) припадає на ідентичність, яка визначає професійні взаємини у педагогічному колективі, а саме: «колега по роботі», «хороша колега», «колега» тощо. Тобто, можна зазначити, що у респондентів наявна велика потреба у визнанні їх професійних якостей з боку

інших фахівців. Педагогічна спільнота виступає як експертне середовище, і, в той же час може розглядатися як своєрідний ресурс, який в силу своєї значущості за певних обставин сприятиме попередженню професійного вигорання.

Інші ідентифікації визначаються:

- посадою, що займає респондент («вчитель», «вихователь», «асистент вчителя», «директор»);
- рівнем офіційно визнаної кваліфікації («спеціаліст 1 категорії», «спеціаліст 2 категорії», «старший вчитель»);
- підвищенням рівня професійної кваліфікації («студентка», «слухач курсів»);
- якістю виконання професійних обов'язків («професіонал», «фахівець», «хороший педагог»);
- творчим потенціалом («новатор», «дослідник і експериментатор»);
- педагогічним досвідом («вчитель-початківець», «наставник»).

Третє місце колективної матриці обіймає категорія «Сім'я» (13,5%). З огляду на стать респондентів (жінки), найбільша кількість виборів припадає на ідентифікацію «мати» – 29 зі 104. Значимо, у цій вибірці було отримане одне самовизначення «батько» разом із самовизначенням «мати», що свідчить про прийняття на себе відповідальності за виконання іншої соціальної ролі для збереження традиційних уявлень про сім'ю, яка виховує дітей. Самовизначення «донька» обіймає друге місце за кількістю виборів – 21 зі 104, що підкреслює велику значущість для респондентів взаємин «батьки-діти» та батьківської сім'ї загалом: самовизначення «сестра» (приналежність до батьківської сім'ї) випередило самовизначення «дружина» – третє та четверте місце відповідно. Окрім цього, наявні усі можливі сімейні зв'язки та статуси: «племінниця», «невістка», «тітка», «кума», «хрещена» тощо.

Четверте місце колективної матриці обіймає категорія «Характеристики і ролі у спілкуванні» (11,5%). До складу цієї категорії увійшли: самовизначення респондентів – назви певних соціальних ролей («подруга», «друг», «товариш», «знайома») та певні характеристики респондентів як суб'єктів спілкування («адвокат», «порадник», «психолог», «тубка»). Найбільша кількість самовизначень (24 зі 43) припадає на «подруга, друг», що свідчить про велику значущість для респондентів сталих індивідуально-вибіркових міжособистісних відносин, заснованих на взаємній довірі, спільності інтересів та прив'язаності. Загалом кількість самовизначень у цій категорії та її якісний склад відображає як різноманітність й розгорнутість соціальних зав'язків респондентів, так і притаманні конкретній особистості усвідомлені особливості виконання цих соціальних ролей.

На п'ятому місці колективної матриці знаходиться категорія «Побут» (8,7%), на шостому – «Захоплення» (8,7%). Необхідно зазначити, що обидві категорії мають по 9 самовизначень, але на категорію «Побут» припадає 26 виборів, тоді як на категорію «Захоплення» всього 11.

Можна зробити припущення, що виокремлення категорії «Побут», тобто ролі, пов'язані з позавиробничою сферою діяльності, із задоволенням власних

матеріальних та культурних потреб, визначається досить значною кількістю часу та зусиль, які витрачаються респондентами (100% вибірки – жінки) для належного забезпечення цієї сфери. Наприклад, у іншій соціальній групі – студентів денної форми навчання [11], «Побут» взагалі відсутній як виокремлена категорія, лише рідкі поодинокі ідентифікації. У педагогів найбільша кількість виборів припала на самовизначення «Хороша господиня» (9 зі 26). Для визначень респондентами застосовувалися виключно іменники («праля», «кухар», «прибиральниця», «посудомийка», «пастух гусей» тощо).

Категорія «Захоплення» – самовизначення шляхом усвідомлення себе як суб'єкта певного виду діяльності, представлена також виключно іменниками («танцюристка», «слухач музики», «турист», «футболістка», «співачка» тощо).

У колективній матриці актуальної ідентичності далі послідовно розташовані наступні категорії:

- Екзистенціальні визначення (5,8%) – осмислення, усвідомлення власного буття («істота», «людина», «особистість», «індивідуальність»);
- Громадянська позиція (4,8%) – усвідомлення власної належності до держави, до спільноти співгромадян, тотожності зі своєю національною спільнотою («громадянка», «українка», «депутат», «волонтер»);
- Ставлення до життя (2,9%) – усвідомлення своєї позиції щодо відповідності реального становища власному рівню домагань («розчарована, втомлена жінка», «задоволена своїм життям»);
- Матеріальний статус (1,9%) – самовизначення відносно власної позиції за критерієм матеріальних статків (дохід, грошові заощадження, майно) («людина без власного житла», «особистість з низькою зарплатою»).

Значимо, що серед наданих респондентами 104 категорій актуальної ідентичності жодна не стосується визначення особистості, яка існує на етапі розвитку суспільства, що характеризується широким впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій (цифрове суспільство). Разом з тим, цифрова компетентність є однією з ключових компетентностей 21 сторіччя, які визначаються «Рамковою програмою оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя» як необхідні для працевлаштування, посилення особистого потенціалу, активного громадянства та соціальної інтеграції. Таким чином, розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності педагогів є одним з напрямів як підвищення їх фахового рівня, так і попередження професійного вигорання.

Одержані вільні самохарактеристики педагогів (проспективна ідентичність: загальна кількість – 115 визначень) за допомогою контент-аналізу були розподілені за окремими категоріями.

Кількість самовизначень була підрахована окремо за кожною категорією, після чого було здійснено розрахунок відсоткового розподілу категорій відносно загальної кількості. За результатами вказаних підрахунків складено колективну матрицю проспективної ідентичності (див. табл. 2).

Таблиця 2

Коллективна матриця проспективної ідентичності (N=115)

№	Ідентифікаційні категорії	%
1	Професія	21,7
2	Особистісні якості	14,8
3	Сім'я	13,0
4	Характеристики і ролі у спілкуванні	12,2
5	Захоплення	10,4
6	Ставлення до життя	7,8
7	Побут	6,1
8	Екзистенціальні визначення	4,4
9	Матеріальний статус	3,5
10	Зміна професії	3,5
11	Громадянська позиція	2,6
	Всього	100

Таким чином, колективні матриці актуальної та проспективної ідентичностей складаються відповідно з 10 (104 самовизначення) та 11 (115 самовизначень) виокремлених категорій. Якісний склад колективної матриці проспективної ідентичності залишився тим самим: 10 категорій є спільними для обох матриць, 1 категорія («Зміна професії») наявна лише в матриці проспективної ідентичності. Спостерігаються зміни відсоткового розподілу та зсув більшості категорій у займаних позиціях (як суттєвий, на декілька позицій, так і на одну позицію).

Провідні категорії є загальними для обох матриць: «Особистісні якості», «Професія», «Сім'я», «Характеристики і ролі у спілкуванні».

Зсув категорій «Особистісні якості» у колективній матриці проспективної ідентичності з першого на друге місце (22,1% та 14,8% відповідно) можна розглядати як відсутність у респондентів потреби та прагнення до суттєвих змін особистісних якостей. Усі без виключення актуальні ідентичності і проспективні ідентичності даної категорії як когнітивно-афективні утворення мають позитивні зміст та навантаження. 11 самовизначень з 13 та 17 відповідно повторюються дослівно, інші демонструють тенденцію до самовдосконалення («більш співчутлива», «свободолюбива» тощо). Зазначимо, що у попередніх дослідженнях на іншій вибірці [11] кількість самовизначень «Особистісні якості» проспективної ідентичності також зменшувалася порівняно з актуальною. Можна припустити, що таке зменшення є загальною тенденцією або закономірністю, але ця гіпотеза має бути підтверджена або спростована в ході подальшого дослідження (статистично значуще збільшення кількості респондентів; перевірка на виборках, інших за наступними критеріями: вік, стать, соціальний статус).

Категорія «Професія» обіймає у колективній матриці проспективної ідентичності перше місце (21,7%, 25 самовизначень зі 115 загалом). Можна констатувати, що зміни у цій категорії стосуються когнітивного компоненту ідентичності як когнітивно-афективного утворення та полягають у передбачуваному вдосконаленні власного фахового рівня, якості виконання професійних обов'язків, набутті досвіду та саморозвитку («найкраща колега», «успішний вчитель», «вчитель вищої категорії», «хороший працівник» тощо).

Категорія, яка виокремилася лише у колективній матриці проспективної ідентичності – «Зміна професії»

(3,5%). Навіть з огляду на те, що дана категорія розташована у нижній частині колективної матриці, тобто не є провідною, не визначає розподіл інформації у матриці, не завдає параметри порівняння власної групи з іншими, її поява є досить симптоматичною. 10% респондентів вважають з часом зміну професії для себе необхідною та бачать себе у майбутньому не пов'язаними з педагогічною діяльністю («підприємець», «власниця кафе», «власниця салонів краси»). Виявлення причин з'ясування факту потребує додаткового дослідження, але можна зробити припущення, що професійне вигорання є однією з головних причин.

Щодо інших категорій, то загальним для більшості з них є зміни, які планують та яких прагнуть досягти респонденти при вибудові траєкторії власного життєвого шляху («мати», «бабуся», «успішна жінка», «майстриня», «власне житло» тощо).

Таким чином, з огляду на викладене вище можна зробити наступні **висновки**:

1. На основі аналізу емпіричних даних виокремлено 10 категорій актуальної ідентичності педагогів і 11 категорій проспективної ідентичності. Провідними категоріями для обох матриць є «Особистісні якості», «Професія», «Сім'я», «Характеристики і ролі у спілкуванні».

2. Категорія «Професія» як провідна визначає розподіл інформації у матриці та завдає параметри порівняння власної групи з іншими. Порівняння змістовних характеристик самовизначень цієї категорії актуальної та проспективної ідентичностей свідчить про велику особисту значущість для респондентів усіх аспектів власної професійної діяльності та прагнення до самовдосконалення і підвищення фахового рівня. Поява категорії «Зміна професії» у колективній матриці проспективної ідентичності може свідчити про наявність професійного вигорання у частини респондентів, що спричиняє необхідність як подальшого дослідження окресленої проблеми, так і розробки комплексу заходів з психологічного супроводу педагогічних працівників.

3. Застосована та описана у статті методика є досить інформативною, але її подальше застосування потребує збільшення кількості респондентів та розширення географії дослідження. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні наявності чи відсутності синдрому «професійного вигорання» у педагогів, готовності їх до соціальних змін.

Література

1. Швед М. Вплив освіти і культури на розвиток суспільства. // PRACE NAUKOWE Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Rocznik Polsko-Ukraiński. – 2014. – t. XVI. – s. 463-471.
2. Одицова В. М. Професійна ідентичність як психологічна проблема. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки. – 2014. – Випуск 1. – Том 1. – С. 73-77.
3. Шахрай П. Становлення професійної ідентичності майбутніх педагогів: історико-педагогічний аспект. // Тірська школа українських Карпат. – 2016. – № 14. – С. 148-153.
4. Мельник І. М. Структура та особливості професійної ідентичності майбутнього учителя початкової школи. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. – 2019. – Випуск 1. – С. 159-164.

5. Наумова І.І. Педагогічні умови становлення професійної ідентичності майбутніх учителів: теоретичний аспект. // Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». – 2016. – Випуск 52. – С.155-161.

6. Романишина О.Я. Теоретичні і методичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів засобами інформаційних технологій: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2016. 40 с.

7. Становлення ідентичності фахівця: [монографія] / Т.О. Балл, В.А. Зливков, С.О. Копилов [та ін.] ; за ред. В.А. Зливкова. – К.-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 260 с.

8. Beltman, S., Glass, Ch., Dinham, J., Chalk, B., Nguyen, B. (2015) *Drawing identity: Beginning pre-service teachers' professional identities. Issues in Educational Research*, 25(3), 225-245.

9. Voinea, M., Palasan, T. (2014) *Teachers' professional identity in the 21st century Romania. Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 128, 361-365.

10. Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эрикссон ; пер. с англ., общ. ред. и предисл. А.В. Толстых. – М. : Прогресс, 1996. – 342 с. – (Серия: Библиотека зарубежной психологии).

11. Острова В.Д. Перспективна ідентичність як чинник соціально-психологічної адаптації студентської молоді: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. К., 2015. 193 с.

12. Кун М. Эмпирическое исследование установок личности на себя / М. Кун, П. Макпарланд // Современная зарубежная социальная психология : [Тексты] / Под ред. Г.М. Андреевой, Н.Н. Богомоловой, Л.А. Петровской. – М. : МГУ, 1984. – С. 180-187.

References

1. Shved M. Vplyv osvity i kultury na rozvytok suspilstva. // ПРАЦЕ НАУКОВОЇ АКАДЕМІЇ ім. Яна Дігосза в Честочовіе *Rocznik Polsko-Ukrainski*. – 2014. – t. XVI. – s. 463-471.

2. Odintsova V.M. Profesiina i dentychnist yak psykholohichna problema. // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya psykholohichni nauky. – 2014. – Vypusk 1. – Tom 1. – S. 73-77.

3. Shakhrai T. Stanovlennia profesiinoi i dentychnosti maibutnikhi pedahohiv: istoriko-pedahohichni aspekt. // Hirska shkola ukrainskykh Karpat. – 2016. – № 14. – S.148-153.

4. Melnyk I.M. Struktura ta osoblyvosti profesiinoi i dentychnosti maibutnoho uchytelia pochatkovoї shkoly. // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Psykholohichni nauky. – 2019. – Vypusk 1. – S. 159-164.

5. Naumova I.I. Pedahohichni umovy stanovlennia profesiinoi i dentychnosti maibutnikhi uchyteliv: teoretychnyi aspekt. // Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohika ta psykholohiia». – 2016. – Vypusk 52. – S.155-161.

6. Romanyshyna O.Ia. Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia profesiinoi i dentychnosti maibutnikhi uchyteliv zasobamy informatsiynkykh tekhnolohii: avtoref. dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04. Vinnytsia, 2016. 40 s.

7. Stanovlennia i dentychnosti fakhivtsia : [monohrafiia] / H.O. Ball, V.L. Zlyvkov, S.O. Kopylov [ta in.] ; za red. V.L. Zlyvkova. – K.-Kirovohrad : Imeks-LTD, 2014. – 260 s.

8. Beltman, S., Glass, Ch., Dinham, J., Chalk, B., Nguyen, B. (2015) *Drawing identity: Beginning pre-service teachers' professional identities. Issues in Educational Research*, 25(3), 225-245.

9. Voinea, M., Palasan, T. (2014) *Teachers' professional identity in the 21st century Romania. Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 128, 361-365.

10. Eryksson I. I dentychnost: yunost y kryzys / I. Eryksson ; per. s anhl., obshchi. red. y predysl. A.V. Tolstykh. – M. : Prohress, 1996. – 342 s. – (Seriya: Byblyoteka zarubezhnoi psykholohii).

11. Ostrova V.D. Perspektyvna i dentychnist yak chynnyk sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii studentskoi molodi: dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.05. K., 2015. 193 s.

12. Kun M. Impyrycheskoe issledovanye ustanovok lichnosti na sebia / M. Kun, T. Makpartlnd // Sovremenniaia zarubezhnaia sotsialnaia psykholohiia : [Teksty] / Pod red. G.M. Andreevoi, N.N. Bohomolovoi, L.A. Petrovskoi. – M. : MGU, 1984. – S. 180-187.

Ostrova V.D.,

Ph.D. in Psychology, Senior Researcher at the Ukrainian Scientific and Methodological Center of Applied Psychology and Social Work, ovd18@ukr.net

Gorlenko V.M.,

Researcher at the Ukrainian Scientific and Methodological Center of Applied Psychology and Social Work, vaka_orchid@ukr.net

Ukraine, Kyiv

IDENTITY OF MODERN PEDAGOGES: TEMPORAL ASPECTS

The article deals with the problem of the identity of teachers who carry out their professional activities in the conditions of socio-economic changes. The concept of "temporal aspects of identity" is specified. The results of pilot study of actual and prospective identity of teachers (N = 40) are presented. The prospects of further scientific researches – determination of presence / absence of a syndrome of "professional burnout" from teachers as a factor of development of their readiness for social changes are outlined.

Key words: identity, professional identity, teachers, actual identity, prospective identity.